

VERSLAG VAN DE MAANDELIJKE BIJEENKOMST

TE HEERLEN OP 23 NOVEMBER 1989

Na de opening door de voorzitter de heer W. Bult, berichtte de heer J. Conen de waarneming van een Waterpieper (*Anthus spinoletta spinoletta*) op 20 november 1989 in het retentiebekken aan het Schaesbergerveld te Heerlen. Daarna kreeg de heer H. de Vette het woord voor diens voordracht getiteld "Voornes duin, een weergaloos gebied".

"Het duingebied van Voorne is één van de mooiste die Nederland rijk is", zo begint de heer de Vette zijn diavoordracht. Als de eerste beelden verschijnen trekken we in gedachten mee deze duinstreek in. Het is voorjaar. Achter ons liggen de Maasstad, de drukbevaren Nieuwe Waterweg en Europoort. Aan de rechterkant zien we de blikkerende Maasvlakte, bijna vijandig en doodlopend in een woud van kranen, pijpen en schoorstenen. Reusachtige opslagtanks weerspiegelen het opvallende zonlicht. Een stevige bries uit het zuidwesten bolt onze jassen. Zandkorrels, opgejaagd door de strafte wind, prikkelen ons gezicht. 700 ha duinen en 1600 ha slikken liggen voor ons. Daarachter rollen de golven van de grauwe Noordzee in een eindeloos ritme naar het strand en deponeren er Kokkels (*Cardiidae*), Mesheften (*Solenidae*), Strandschelpen (*Macridae*) en Mosselen (*Mytilidae*), maar ook meterslange zeewieren, zeeschuim – rug-schelpen van de Gewone inktvis (*Sepia officinalis*) – en verloren gegane voorwerpen op de grens van water en land.

Water en wind jagen steeds zandkorrels op. Het zand blijft in beweging. Zo snel als duinen ontstaan kunnen ze weer verdwijnen. Rijkswaterstaat poogt afkalving van de zandheuveld tegen te gaan door het aanplanten van Helmgras (*Ammophila arenaria*). Een andere zandbinder is het Biestarwe-gras (*Elymus farctus*). Langs de vloedlijn groeien loogkruid (*Salsola kali*) en Zeeraket (*Cakile maritima*). In de binnenduinen treffen we naast het Quackjeswater en het Breede water nog enkele kleine zoetwaterplassen aan, die een grote aantrekkingskracht uitoefenen op een groot aantal soorten vogels. Heesters en bomen zijn hier vertegenwoordigd door Meidoorn (*Crataegus monogyna*), Vlier (*Sambucus nigra*) en wilgen (*Salix spec.*). Links van ons prijkt een reusachtig Meidoorn met een

kuin van wel tien meter en een stamdiameter van dertig centimeter. Uit het oogpunt van plantenziektenbestrijding zou de boom eigenlijk moeten worden verwijderd. Meidoorns zijn immers erg gevoelig voor Bacterievuur, een ziekte die een ware slachting onder fruitbomen kan veroorzaken en reeds hele pereboomgaarden te gronde geeft gericht. Uit het oogpunt van landschapsbeheer verdient deze monumentale boom echter onze bescherming.

In de duinweijtes fourageren Zanglijsters (*Turdus philomelos*) en in het aangrenzende struweel brengen Fitisen (*Phylloscopus trochilus*) hun weemoedig liedje ten gehore. Houtduiven (*Columba palumbus*) schuifelen over de grond en ginds staat een Bontbekplevier (*Charadrius hiaticula*) roerloos op één poot, om plotseling weer vooruit te rennen. In een ondiepe plas grondelt een Bergeend (*Tadorna tadorna*). 's Winters kunnen we hier wel 500 tot 800 Bergeenden aantreffen! Twee Kluten (*Recurvirostra avosetta*) lopen als maaiend met hun naar boven gebogen snavel door het lage water, waarbij hun zwartwitte verenpak scherp afsteekt tegen het grijsachtige water. Een smal pad voert ons door dit vochtige gebied. Tussen de Watermuntvegetatie (*Mentha aquatica*) houdt een Groene kikker (*Rana esculenta*) in de voorjaarszon zijn siësta.

De heer de Vette kent het terrein door en door en zo krijgen we heel wat faunaistisch en floristisch schoons te zien. De Blauwe bremraap (*Orobancha purpurea*) is een echte parasiet. Omdat de plant zelf – bij gebrek aan bladgroen – geen voedsel kan produceren, woekert hij op zijn gastheren, die tot de familie van de Composieten horen, zoals bijvoorbeeld Duizenblad (*Achillea millefolium*). De Stijve ogentroost (*Euphrasia curta*) heeft wél bladgroen, maar haalt toch een deel van zijn voedsel uit andere planten; het is een halfparasiet, die voorkomt in de overgangszône tussen zout en zoet water. Iets verder ontdekken we de Vleeskleurige orchis (*Dactylorhiza incarnata*). "Het ene jaar staan er een paar honderd, het andere maar enkele tientallen", aldus de heer de Vette. Naast het pad bloeit het Rood guichelheil (*Anagallis arvensis*), terwijl het bitterzoet (*Solanum dulcamara*) langs de takken van de struiken klimt. Wat hoger op zoekt het de Kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*), die met haar geurende bloemen vlinders naar zich toe lokt. De Heggerank (*Bry-*

onia dioica) draagt bloemen met vier- en vijfbladige kronen, leuk om daar eens op te letten. Parnassia (*Parnassia palustris*) vormt op een vochtige plaats één groot wit tapijt. Alleen als we er bij neerknielen zal de Parnassia haar mooie bloeminterieur laten bewonderen. Van heel dichtbij bekeken zien we niet alleen vijf gewone meeldraden, maar ook vijf bewimperde en met klieren bezette, die onvruchtbaar zijn en dienen om de insecten te lokken. Een andere plant, die elders in Nederland nauwelijks voorkomt, maar hier bij duizenden aanwezig is, is de Bitterling (*Blackstonia perfoliata*). De tocht gaat verder. Op een houten bouwval is een Torenvalk (*Falco tinnunculus*) neergestreken. De felle blik in zijn ogen ver-raadt zijn nimmeraflatende waakzaamheid. Soms kan men op zo'n zwerftocht zijn ogen niet geloven. Op het pad, maar enkele meters van ons vandaan, voert een Grasmus (*Sylvia communis*) een reusachtig Koekoeksjong (*Cuculus canorus*).

De Maasvlakte verandert van kleur door het intense geel van de gestaag oprukkende Muurpeper (*Sedum acre*). Ook in september nog trekken de bloemschermen van het Koninginnekruid (*Eupatorium cannabinum*) de aandacht van nectarzoekende insecten, Kleine vossen (*Aglais urticae*), Atalanta's (*Vanessa atalanta*), Dagpauwogen (*Nymphalis io*) en Distelvlinders (*Vanessa cardui*) doen zich tegoed aan de bloemhoning. Zeewolfsmelk (*Euphorbia paralias*) en Knikkende distel (*Carduus nutans*) staan nog fier overeind. Op de slikken weerstaan de Zeekraal (*Salicornia spec.*) en de Zeeaster (*Aster tripolium*) de aanjakerende wind. Een Morinelplevier (*Charadrius morinellus*) strijkt neer. Lahol, zoals hij in Lapland wordt genoemd, heeft de mens nog niet leren vrezen. Met zijn camera kan de Spreker hem tot op twintig centimeter naderen en fotograferen! De Blauwe zeedistels (*Eryngium maritimum*) – geen distels maar schermbloemigen – die in het verleden in aantal achteruit gingen, winnen gelukkig weer terrein. Vogels als Oeverloper (*Tringa hypoleucos*), Zwarte ruiter (*T. erythropus*), Groenpootruiter (*T. nebularia*), Visdiefje (*Sterna hirundo*), Grauwe klauwier (*Lanius collurio*), Patrijs (*Perdix perdix*), Tapuit (*Oenanthe oenanthe*), Kramsvogel (*Turdus pilaris*) en Koperwiek (*T. iliacus*) zijn elk jaar in dit natuurgebied waar te nemen. In de omgeving van de havens zien we Aal-

scholers (*Phalacrocorax carbo*), Scholeksters (*Haematopus ostralegus*), Stormmeeuwen (*Larus canus*), Zilvermeeuwen (*L. argentatus*) en zelfs een enkele Zwartkopmeeuw (*L. melanocephalus*). Laatstgenoemde heeft zich zelfs als broedvogel hier gevestigd.

In de herfst verandert het uiterlijk van het duinlandschap. Het blad van de Lisdodde (*Typha latifolia*) en het Riet (*Phragmites australis*) vergeelt. Hondсроos (*Rosa canina*) en Bottelroos (*R. villosa*) tonen hun rode bottels, Ligusters (*Ligustrum vulgare*) prikken met zwarte,

matglanzende bessen en de Gelderse rozen (*Viburnum opulus*) laten hun bijna transparante rode bessen zien. De naar vorm en kleur fraaiste bessen zijn echter die van de Kardinaalsmuts (*Evoonymus europaeus*). Dan verschijnen de paddestoelen. Hele legers van Mycena's veroveren de humusrijke grond, Paralstufzwammen (*Lycoperdon perlatum*) staan dicht bijeen, Elfenbankjes (*Trameles versicolor*) nemen plaats op oude boomstronken en de Vliegenzwammen (*Amanita muscaria*) geven aan de voet van enkele berken kleur

aan de grauwe herfst. Tenslotte breekt de winter aan. Regen, hagel en sneeuw dalen neer op bomen en struiken. Maar ook in dit ijzige landschap zijn leuke waarnemingen te doen. Sneeuwgorzen (*Plectrophenax nivalis*) en Strandleeuweriken (*Eremophila alpestris*) zoeken op het groene strand naar de overgebleven zaden van verdorde planten.

Met deze beelden besloot de heer de Vette zijn prachtige diareeks, zijn stelling bewijzend, dat Voornes duin een weergaloos gebied is.

EXCURSIEVERSLAG

WATERVOGELEXCURSIE MIDDENLIMBURGSE GRINDGATEN

Ondanks de barre weersvoorspellingen – storm en regen waren in het vooruitzicht gesteld – vertrokken een achttal vogelliefhebbers op zaterdagochtend 16 december 1989 rond acht uur uit Heerlen richting Middenlimburgse grindgaten.

In Brandt, gemeente Stevensweert, was het al meteen raak. Vijf mannetjes en twee vrouwtjes Krakeenden (*Anas strepera*) waren volop aan het balderen. Het baldergedrag vertoonde dezelfde elementen als bij de Wilde eend (*Anas platyrhynchos*) en de Wintertaling (*A. crecca*), zij het in een andere volgorde en intensiteit. Het bestaat onder andere uit "veren schudden", "korthoog worden" en "kop op en neer". Ook joegen de mannetjes achter elkaar aan, waarbij ze met hun witte vleugelspiegels hun rivalen trachten te imponeren. De Krakeend is in Nederland een zeldzame broedvogel. Zijn hoofdbroedgebied ligt voornamelijk in Oost-Europa. De ook aanwezige Tafeleenden (*Aythya ferina*) en Kuifeenden (*Aythya fuligula*) gedroegen zich zoals altijd erg rustig. Een enkele Kuifeend dook wel eens onder water naar voedsel, maar de Tafeleenden doen overdag vrijwel niets anders dan wat ronddobberen. Ze worden pas tegen de avond actief en gaan dan op zoek naar voedsel. Overwinterende Tafeleenden heb ik nog nooit zien balderen! Een ander opvallend aspect van deze soort is, dat meer dan 90% van de bij ons 's winters aanwezige Tafeleenden uit mannetjes bestaat. Waar de vrouwtjes blijven is niet precies bekend. Langs de oever van de Koeweide in Wessum troffen we de eerste Aalschol-

vers (*Phalacrocorax carbo*) aan. Alle 24 vogels stonden keurig naast elkaar, waarbij een enkele zijn uitgespreide vleugels liet drogen in de wind. Vooral in de afgelopen tien jaar is het aantal Aalscholers in onze provincie toegenomen van enkele exemplaren vroeger tot ongeveer 600 nu.

Andere overwinteraars waren hier Zilvermeeuwen (*Larus argentatus*), Stormmeeuwen (*L. canus*) en Smienten (*Anas penelope*). Laatstgenoemde zochten in de luwte van de oever beschutting tegen de harde wind en lieten maar af en toe hun karakteristieke fluittoon horen, die ze bij onze oosterburen de naam Pfeifente heeft bezorgd.

De volgende halte was bij de weien en plassen rond de Clauscentrale in Maasbracht. Hier broedden in 1981 de eerste Grauwe ganzen (*Anser anser*) in Limburg. Sedertdien is deze gans in Midden-Limburg een normale verschijning geworden. Ook nu graasden ca. 50 Grauwe ganzen op de afgesloten weien achter de centrale. Ze verplaatsten zich voortdurend en worden voornamelijk waargenomen van Ohé tot Beesel, aan beide zijden van de Maas. Op 19-11-'89 zag ondergetekende hier ca. 310 exemplaren. Minder algemeen in onze contreien is de Kolgans (*A. albifrons*), waarvan er 32 in één groep wat apart van de Grauwe ganzen fourageerden. Kolganzen overwinteren in ons land voor het merendeel in Friesland, Flevoland en de graslanden langs de Zuidhollandse en Zeeuwse wateren. Ze zijn afkomstig van de Russische en Siberische toendra's, zo'n 5000 km bij ons vandaan. Mogelijk nóg interessanter was het groepje van één volwassen en drie eerstejaars Brandgrazen (*Branta leucopsis*), die zij aan zij met de Kolganzen voedsel zochten. Interessant, om-

dat de Brandgans in Limburg een betrekkelijk zeldzame soort is en ook interessant omdat het hier duidelijk in het wild levende dieren betrof. Dit laatste is waarschijnlijk meestal niet het geval bij de solitaire exemplaren, die hier elke winter wel tussen andere ganzen worden waargenomen. De in Nederland overwinterende Brandgansen broeden op het schiereiland Nova Zembla in de arktische Barentsz Zee. Een beetje uit de toon viel de Zwaangans (*Anser cygnoides*), die met lange, gestrekte hals tussen de andere ganzen rondstapte. De Zwaangans, ook wel Knobbelgans genoemd, is de Chinese tegenhanger van onze Grauwe gans in die zin, dat alle gedomesticeerde ganzen in Europa afstammen van de Grauwe gans, terwijl de Zwaangans de stamhouder is van de tamme Chinese ganzen. Ons dier is ongetwijfeld een verwilderde ontsnapte tamme vogel. Verder zat op de oever tussen de Zilver-, Kok- en Stormmeeuwen één volwassen Kleine mantelmeeuw (*L. fuscus*). Het betrof hier de Scandinavische ondersoort "intermedius", die erg donkere bovenvleugels heeft.

Voor de vogelaar ook altijd interessant is het gebied langs de Maas tussen Leeuwen en Asselt. In de weien tussen de Stille en de Sneppen te Leeuwen toeven vaak Kleine zwanen (*Cygnus bewickii*). Op 19-11-'89 zag ondergetekende hier nog 30 van deze fraaie vogels. Helaas waren ze nu niet aanwezig. Op de Sneppen verbleven ca. 350 Tafeleenden en Kuifeenden. Aan de rand van deze groep zwom onopvallend één volwassen vrouwtje (óf eerstejaars) Nonnetje (*Mergus albellus*). Evenals de tot hetzelfde geslacht behorende Middelste zaagbek (*M. serrator*) en Grote zaagbek (*M. merganser*) zijn de Nonnetjes eters van vis,